

IRODALOM.

Kornis Gyula: Kölcsey Ferenc világnézete. Bp. 1938. Franklin Társulat.

Régi és jól bevált pedagógiai igazság, hogy az irodalomtörténet a nagy nevelőegyeniségek Phantheonja. Az irodalom tanítása során talál módot a tanár arra, hogy a kiváló írók és emberek szellemi strukturáját, lelki alkatát, etikai és esztétikai világképét a tanítványaihoz közelebbvigye. Ehhez az irodalmat átéltető tanításhoz ad Kornis egész új szempontú vezérkönyvet minden nemzetnevelő kezébe. Műve nemzeti lelkiismeretvizsgálat, melynek középpontjában áll Kölcsey, a minden szellemi, szociális és humanisztikus eszme hullámszára elevenen rezonáló, kifinomult személyiség. Kornis már eddigi munkáiban is az irodalompszichológiának ezeket az elvi távlatait építgette, de legújabb könyvében már olyan területen jár, hogy az nem is a szokott értelemben vett irodalom, hanem karakterológia és jellem pszichológia. Az erkölcsi értékek belső tartalmából folyó érveléssel állítja elénk Kölcseyt, mint 1.) filozófust, 2.) politikust, 3.) nemzetnevelőt.

1.) A filozófus Kölcsey világnézetét az érzékeny lelkek pesszimizmusa jellemzi. Az életkérdések ott felhőznek homlokán és a Vanitatum vanitas-ban szinte már az élet értelmét is kétségbevonja. A világ értékelésének ez a lemondó tagadása azonban nem állandó hangulata Kölcseynek. S éppen akkor bizonyul Kornis biztos tapintású lélekbúvárnak, mikor erélyesen rácafol Kölcsey időleges érzelmi és akarati bénultságára. Hogy mennyire megbecsülte Kölcsey a környező világot, mennyire fáradozott annak megjavításán, milyen lelkes harcra volt a nemzeti megújulásnak a reformországgyűléseken, milyen történeti felelősséget érzett fajtájával szemben — mindezeknek a tényeknek részletes kifejtésével igazolja a szerző, hogy Kölcsey elhivatottságot érzett magában és a rábízott képességekkel jól sáfárkodott. — Beszédese bizonyíték erre tevékeny élete, továbbá tapasztalatainak, értékszemléletének és kieriit életbölcseiségének sarkpontja, a Parainesis. — Kölcsey cselekvésben, reformtettekben nyilvánuló életkedvének másik bizonyítéka az az olthatatlan vágy, amely irónkat a derűs görög életideálhoz, a harmóniában és esztétikában kicsúcsosodó kalokagathia-hoz hajtotta. Erre a látszólagos lelki paradoxonra Kornis újra Kölcsey sajátos jellemösszetételében találja meg a választ: veleszületett belső hajlamai tényleg a mimóza-lelkek ábrándozó régióiba űzték volna, ő azonban a benne szunnyadó adottságokat — felismerve nemzeti misszióját — tudatos erőfeszítéssel formálta át egy tevékeny élet alappilléreivé.

Kölcsey értékskalájában első helyet a *nemzet* foglalja el. Az antik irodalom tanulmányozása csak eszköz és indíték volt számára a nemzeti nyelv és érzés, nemzeti ízlés és öntudat erősítésére: Az egyetemes emberit képviselő klasszicizmussal, a neohumanista goethei kozmopolitizmussal szemben Kölcsey a Nemzeti hagyományokban a magyarszellemtű költészetnek és világnézetnek zászlajához szegődött. — A nemzeti összetartozás tudatának biztosítékát Kölcsey a *történet* étoszának átélésében

látja. S ezzel magyarázza Kornis a történet fogalmának központi helyét Kőlcsey világméretében. A nemzetet más nemzettel szemben önálló corpus mysticum-má csak a saját multjának ismerete, továbbá a történeti hagyományok és eszmeközösség alapján álló faji öntudat teheti. Kornis ezekben a fejezetekben az avá ott történetfilozófus lelkiületével közeledik Kőlcseyhez, elénkállítva az ő nemzetébresztő, nevelő tevékenységét. De hálás feladatra akad a pszichológiai problémákat kutató szerző abban a meglepő ellentmondásban is, hogy Kőlcsey, a *klasszikus* világ rajongója milyen belső indítékok közreműködése folytán lesz a *nemzeti* hagyományok és nemzeti művelődés előharcosává. A nemzeti megmozdulásoknak Európaszerte való eszmei jelentőségét mélyen átérezte. Sőt történetfilozófiai fejtegetéseiben már kialakult formában állítja kortársai elé az emberiség és a nemzeti történelemnek elvi háttérét is. A kauzális megértésén felül azonban a nemzeti tudatosság ápolását tűzi ki célul - történeti oknyomozásában. Ezért a történelemben nem a krónikus eseménysorozatot, hanem az emberi szellem belső alakulása és a közreható tényezőknél törvényszerű oksági rendje érdekli — A történet végső célját és értelmét a köteleességtudatban jelölte meg. A művelődés egyes ágainak történeti fejlődése során különös figyelmet fordít a vallásra. A vallás célja a hit, s a hitbeli átélésen keresztül pedig az erkölcs. Így tehát a vallás legfőbb értéke az embereket megnyugtató, szublimáló erő, s az ebből fakadó tiszta, nemes boldogság. Ezért emeli Kőlcsey az erkölcsi személyiség legfőbb principiumává és normájává az élvek szerint való életmódot.

2.) Mindezek értékeszméit Kőlcsey a politikai életben kívánta valóráváltani. A közélet porondján aktív szerepet játszó szerző a politikus Kőlcseyben is elsősorban a befelé néző szellemi embert, tehát a bölcselőt keresi. Kőlcsey a XIX. század szociális és szellemi berendezkedésének belső megrendültségét mélyebbre és messzebbre tudta kíséni, mint — Széchenyin kívül — bármelyik kortársa. — Ezért lettek közéleti szereplésének sárkaltatos elvei: a szólás- sajtó- és vallásszabadság; a nemzeti nyelv általános bevezetése és végül a későbbi kinövéséitől még mentes liberalizmus és demokrácia. Kőlcsey e két utóbbit még korának történeti mérlegén érzékelté és elsősorban ezektől várta a szociális méltánytalanság legsürgetőbb kérdésének, a jobbágsorsnak rendezését. Helyes reformérzéke felismerté, hogy a történeti élet mélysegeiben fészülő erők a fejlődésnek új irányt szabnak. Ezért lesz jelszava: hazá és haladás. De ezeknek a fogalmaknak Kőlcsey mélyebb és átfogóbb értelmezést ad. Fájlalja, hogy népe még rá sem eszmélt hátramaradottságára, s Kőlcsey sugalló erejének teljes megfeszítésére volt szükség, hogy a liberalizmus és demokrácia eszmé-áramlatainak rést nyisson a nemzet öntudatához. Nemes, emberie demokratizmusa biztosítani kívánta mindenkinek a jogegyenlőség és szabadság feltétlen elvét. Világ- nézetének ezekhez a principiumaihoz méri a jobbágyrendszer igazságtalanságát és ezért ostromozza minden írásában és beszédében a fejlődés-úttjában álló nemesi önzést.

A mű legaktuálisabb fejezete Kőlcseyt, mint falukutatót mutatja be. Nemcsak szónokolt a jobbágság érdekében, hanem igyekezett a nép sorsát tapasztalatok alapján is megismerni. Kornis külön felhívja a falukutatóink figyelmét Kőlcseynek lelkiismeretes, módszeres eljárására és a pártkeretek fölé emelkedő objektív fajszeretetére. Kőlcseyt egyéniségének izzó dinamikája teszi reformátorrá. Liberális világnézetéből természetesen következett a falunak és a népnek megbecsülése. A XIX. század kultúrtörékvéseiben ő elsősorban az embert és a reális életet kereste. Kornis leginkább azzal hozza Kőlcseyt a ma emberéhez fogható közelségbe, hogy beigazolja, miszerint Kőlcsey minden más volt inkább, mint fogalmakban gondolkozó filo-

zófus. Minden fejezetéből kiérezzük, hogy Kölcsey a politikát a legnemesebb antropocentrikus szemszögből nézte s elvszerű reformgondolkozása túl mutatott korának konzervatív horizonján. Sőt a nemzeti ébredést hirdető szociografiai elvei azt igazolják, hogy Kölcsey nem a napi politika eszközeivel mérte az eseményeket. S ezért a hazafias nevelés céljait kiválóan fogják szolgálni azok a lapok, ahol Kornis tényezőire bontja Kölcseynek politikai, társadalmi világnézetét és lényegadó alapelvként az aktív nacionalizmust jelöli meg benne. A nemzeti érzés külső hordozója és belső táplálója pedig a nemzeti nyelv használata, melynek általános bevezetését Kölcsey két megindítóan szép beszédben sürgette.

A pszichoanalízisnek és tipológiának művelői sok élvezettel fogják olvasni azokat a lapokat is, amelyeken a filozófus-szerző a politikus Kölcseynek politikai lelki alkatát és a közéleti lélektannak elvi típusformáit állítja elénk. Van ennek az analízisnek valami belső indító lendülete, s ez értékben nem veszít a sokszor tömörebb stílus vagy a problémahalmazás miatt.

3.) Hasonlóan sokrétű egyéniségnek mutatkozott Kölcsey mint nemzetnevelő is. Nevelő egyéniséggé avatta őt elsősorban fejlett esztétikai érzéke¹ Kornis ezt az esztétikai kifinomultságot írónk neohumanista érzületéből, a görög kultúrának intenzív átéléséből okolja meg. Grécizáló lelkesültsége űzte, hogy megtanulja Hellász nyelvét. Goethe is a hellenocentrikus érdeklődése miatt tud közelférközni Kölcseyhez. Majd fordít Pindarosból és Homerosból. A klasszikus költők fejedelmétől és annak késői felelevenítőjétől meríti műveihez a gondolati és formai sugalmazást. „Egy Homer és egy Goethe elég az örök életre is“. A görög kultúra szépségeiért való rajongás örökre benne élt az Akropolist-építő kis fiú lelkében. Világnézeti értékrendszerében tehát klasszikus esztétikai beállítottsága jelentős helyet foglalt el. A görög szépségkultusz; a harmónia sugallta irodalmi kritikáit is. De nemzeti érzése is a klasszikus ókor nagy eszméin izmosodott sudár törzssé. A görög és római történet volt számára a „patriotizmus magva“. Ezért mint nevelési elmélkedőnek (Iskola és Világ) meggyőződése, hogy a történet fegyverré válik a népek öntudatraébredési küzdelmeiben. — Igy építi Kölcsey az iskolai munkát is a történeti hagyományok kultuszára. Ideálja az az ifjú, aki a klasszikus és nemzeti történelem ember- és értékeszméin tud a jellemstilárdság magaslatai felé tájékozódni. Ilyen erkölcsi és nemzeti eszménykeresésétől áthatva ápolja az antik tradíciókat és keres közöttük iránytűt pedagógiája számára. Az igazi nevelés célját és értelmét a gyakorlati életértékekben pillantja meg. Célja, hogy a romantikus magyar lélek cselekvővé váljon. A klasszikus és gyakorlati irányú iskola megteremtésével a mai művelődéspolitikánk jelenleg is a Kölcsey által kijelölt iskolareformok útján halad.

Kornis lélektani röntgensugaraival átvilágítja a XIX. század szellemi, gazdasági együttthatóit s Kölcsey jellemanalízisében a reformkor összes problémáit. Túljut a szerző az immanens emberábrázoláson: nála egy egész kor jelenik meg Kölcsey egyéniségének diagnózisában. A szociálpedagógus társadalomalakító eszméit Kölcseynek politikai és pedagógiai gondolkozásmódjából göngyölti elénk a szerző s ebben támaszai mélyenlátó irodalomismerete és rutinizott pszichológiai készsége. Mindezeket az értékeket látó szemmel tudja kiemelni egy-egy beszéd, vagy naplójegyzet utalásából. Kornis irodalomszemléleté tehát nagy utat tett meg a merev pozitivistá

¹ Az] esztétikai nevelés el nem hanyagolható fontosságát a mai pedagógusok is felismerték és sürgették megvalósítását. Tömör, gyakorlatias összefoglalását olvashatjuk Szabó Kálmántól a nyiregyházi kir. kat. gimnázium Értesítőjében. 1936-37.

irányzat revidiálása óta. Fejtegetéseit a tökéletes tisztánlátás nyugalma jellemzi. Kölcsey politikai és esztétikai fejlődésén vezet végig, hogy megértesse velünk nagyjelentőségű pedagógiai művének, a Parainesis kibontakozásának útját. A maga szilárd világnézeti elveinek és eszményeinek sarkpontjait rakta le Kölcsey a Parainesis-ben. Ez az Intelem tehát a szépet, jót és igazat sóvárgó ifjú lélek örök igényeit elégfíti ki. A szerző tudós készültsége mögött friss írói készség lángja vibrál, s ami minden írói alkotás titka: újszerű problémalátásával mélyen belevési tudatunkba s egy század távlatából is szinte közvetlen élményünkbe teszi a Himnusz szerzőjének vátesz-lényét. Kornis a mai élet adottságaival számol, amikor kiemeli ezt a szellemi vezéregyéniséget az irodalomtörténet múzeumából és belevetíti a mai problémákkal küzdő ifjúság tudatába, a modern kultúrpolitika tüztengerébe, hogy olvassuk és újraéljük. Vizsgálatának mindvégig lényeges eleme marad a pedagógiai célzat és ez avatja könyvét az irodalomtanárok Vade mecum-ává.

Visy József.

Arany Könyvtár 1—6. szám. 1. sz. Zrínyi Miklós: Szigeti veszedelem. (Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta: Dr. Baránszky Jób László.) 117. o.; 2. sz. Gyöngyösi István: *Marssal Társalkodó Murányi Venus.* (Bev. és jegyz. ell.: Dr. Prónai Lajos) 90. o.; 3. sz. *Uaál József; A Peleskei Nótárius.* (Bev. és jegyz. ell.: Dr. Galamb Sándor) 94. o.; 4. sz. *Jósika Miklós: Abafi.* (Bev. és jegyz. ell.: Dr. Szentgyörgyi László) 93. o.; 5. sz. *Fazekas Mihály: Ludas Matyi és Diószegi Sámuel—Fazekas Mihály: Magyar Fűvészkönyv (szemelvények).* (Bev. és jegyz. ell.: Havas István, illetve Dr. Péntes Antal) 96 o.; 6. sz. *Katona József: Bánk bán.* (Bev. és jegyz. ell.: Dr. Várady Zoltán) 143 o. Budapest, 1938. „Pátria“ irod. váll. és nyomdai részvénytársaság.

Az „Arany könyvtár“ a középiskolai tanulóifjúság háziolvasmány szükségletén akar nyilvánvalóan segíteni és így örömmel kell üdvözlölnünk a vállalkozást, hiszen eszményi állapot volna, ha a tanuló — kisdíák korától kezdve — olcsó és jó kiadásban kaphatná kézhez, saját kis könyvtára számára, a magyar irodalom klasszikusait, hogy ezek aztán az életben is „örök útítársai“ maradjanak.

A kérdés most már az, hogy valóban klasszikus alkotások kerültek-e be (és fognak még belekerülni) a sorozatba és hogy az elmaradhatatlan bevezetések valóban az ifjúság felfogó, megértő képességéhez vannak-e szabva. Ha az első szempontból vizsgáljuk a már megjelent műveket, klasszikus alkotásnak csak a „Szigeti Veszedelem“ és „Bánk bán“ számítható, a többi azonban — Jósika „Abafi“-jának, az első érdemleges magyar regénynek kivételével — inkább kurióznak tekinthető, mint tényleges értéknek. Talán nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy a régi író gyakorlatilag annyit ér, amennyit a mai olvasó számára is ér. Világnézetének, életlátásának mélységében és erejében rejlik — minden nyelvi, kor-örténeti jellegzetességen túl — örök aktualitása. Igazi komolyság és problémamegragadás nélkül az író csak reménytelen unalmat és érdektelenséget jelent a tanuló számára is, valódi „kötelező“ olvasmányt, amelyet fogcsikorgatva és csak a tartalmi, eseményes rész összekeresgélése céljából olvasgat. Áll ez itt főleg Gyöngyösire, akivel — különösen a mai óraszám mellett — lehetetlen (de kár is) ilyen részletesen foglalkozni. A tudós bevezetés is elismeri, hogy Gyöngyösi költői hatása nem annyira műveinek belső értékén múlt, mint inkább az élvezni és pihenni akaró XVIII. századi olvasók lelki dekadenciáján. Mit csináljunk tehát Gyöngyösivel, akik nem nevelhetünk kellemesen problémátlan